

ИССЛЕДОВАНИЯ СЛАВЯНСКИХ ЯЗЫКОВ

П. С. Бранавец

СЕМАНТИЧНАЯ ПРАСТОРА ДЭРЫВАТАЎ ПРАСЛАВЯНСКАГА
КОРАНЯ *LIK- У БЕЛАРУСКАЙ І ЧЭШСКОЙ МОВАХ

Артыкул прысвечаны разгляду семантычнага боку словаўтваральных гнёздаў, якія этымалагічна ўзыходзяць да праславіянскага кораня *lik-, у сучасных беларускай і чэшскай мовах. Паказаны прынцыпова розныя шляхі развіцця семантычнага патэнцыялу ад першапачатковага лексіка-семантычнага сінкрэтызму: інавацыйная семантычная дэрывацыя ў беларускім гнязде і экстэнсіўная дэталізацыя зыходнай семантычнай прасторы – у чэшскім. Звернута ўвага на сферы неасемантызацыі і тэрміналагізацыі.

«Семантычная структура лексікі з пункту гледжання агульных характарыстык семантычных групавак рознага тыпу, развіцця і якаснай адметнасці шматзначнасці і аманіміі, сінаніміі, экваніміі, антаніміі» [1, с. 43] з’яўляецца, паводле А. Я. Супруна, адным з ключавых параметраў тыпалагічнага даследавання славянскага лексікона. Да гэтых вызначальных параметраў варта залічыць таксама адносіны іерархічнай вытворнасці паміж лексічнымі значэннямі як у сінхраніі, так і ў дыяхраніі, якія знаходзяцца ў цэнтры ўвагі работ па этымалогіі, гістарычнай лексікалогіі, семасіялогіі, словаўтварэнні. Гаворка можа ісці як пра план зместу асобных адзінак слоўніка (дынамічны аспект полісеміі – семантычная дэрывацыя), так і пра цэлыя лексічныя і словаўтваральныя гнёзды, якія, як семантычна неперарыўныя і непаўторныя пры супастаўленні з іншымі мовамі комплексныя адзінкі [2, с. 149], удзельнічаюць у сістэмнай арганізацыі ўсіх адзінак лексікі і ў каардынацыі іх адносін [3, с. 3–4]. Большую каштоўнасць такому разгляду надае супастаўляльны аспект, які дазваляе максімальна ахапіць семантычную прастору абранай семасіялагічнай адзінкі ў пераламленні канкрэтных моўных сістэм.

Дадзены артыкул мае на мэце прасачыць рэалізацыю і развіццё семантыкі праславіянскага кораня *lik- на матэрыяле яго этымалагічных дэрывацыйных (лексіка-словаўтваральных) гнёздаў у сучасных беларускай і чэшскай мовах. Даследаванне пабудавана на такіх класічных метадах, як аналіз слоўнікавых дэфініцый, кампанентны аналіз, семантычная рэканструкцыя. Асаблівая ўвага звернута на рэалізацыю ў сучасных дэрыватах праславіянскай семантыкі, сферы неасемантызацыі і тэрміналагізацыі.

Пытанне пра вяршынную адзінку абранага гнязда ў праславіянскай перспектыве не мае пэўнага вырашэння, таму ў якасці зыходных значэнняў падаём значэнні і праслав. *likъ (*lice), і праслав. *ličiti (se) [4]: *likъ I (*lice) ‘твар; шчака; вонкавы выгляд’; *likъ II ‘колькасць’; *likъ III ‘хор; лікаванне’; *ličiti I ‘фарміраваць; рабіць падобным; упрыгожваць’; *ličiti II ‘агалашаць; рабіць бачным; праводзіць падлік’. Матэрыялам для аналізу семантыкі дэрыватаў у беларускай мове паслужыў пяцітомны «Тлумачальны слоўнік беларускай мовы» (ТСБМ) [5] (179 лексічных адзінак). Вынікі прадстаўленага

разгляду 108 лексем сучаснай чэшскай мовы грунтуюцца на матэрыяле «Слоўніка літаратурнай чэшскай мовы» («Slovník spisovného jazyka českého», SSJČ) [6].

У сучаснай беларускай мове існуюць тры аманімічныя карані, якія ўзыходзяць да праслав. *lik-, кожны з якіх мае асобнае дэрывацыйнае гняздо. Гаворка ідзе пра гнёзды дзеясловаў *лікаваць*, *лічыць*, а таксама назоўніка *лік* 2 (індэкс паводле размяшчэння ў слоўніку пасля аманімічнага *лік* 1, які ўваходзіць у гняздо *лічыць*).

Словаўтваральнае гняздо *лікаваць* у сучаснай беларускай мове прадстаўлена словаўтваральнай парай яго вяршышняй адзінкі і вытворнага назоўніка *лікаванне*, у якой не назіраецца зруху ў паняццёвым ядры архаічнага значэння ‘праяўляць вышэйшую ступень радасці з выпадку якой-небудзь выдатнай падзеі’. Блізкае формаўтваральнаму транспазіцыйнае значэнне ‘дзеянне паводле матывуючага дзеяслова’ не развівае семантыкі, закладзенай у карані.

Нягледзячы на тое, што вяршыннае слова гнязда *лік* 2 ‘твар’ успрымаецца ў сённяшняй беларускай літаратурнай мове як адзінка архаічная і мае стылістычную памету «выс.», да дэрыватаў дадзенага гнязда (усяго 25 адзінак) адносіцца шэраг жывых адзінак, якія знаходзяцца ў актыўным ужытку. Перш за ўсё маюцца на ўвазе два вытворныя назоўнікі з варыянтамі гістарычнай прыстаўкі *объ- (*аблічча*, *воблік*), якія рэалізуюць тры значэнні: ‘твар’, ‘агульны вонкавы выгляд, вобраз’ і пераноснае ‘індывідуальнасць, унутраны змест; характар’. Апошняе, пераноснае, значэнне легла ў аснову семантыкі прыметнікаў *безаблічны* ‘пазбаўлены своеасаблівасці, невыразны’ і *бязлікі* ‘т.с.’. Яно ж транспазіцыйна ўзноўлена ў назоўніку *безаблічнасць*. Прыметнік *стоаблічны* ‘які мае шмат вобразаў, шмтаблічны, мнагалікі’ часткова метафарычна (*сто* ў значэнні ‘шмат’) пераламляе семантыку ‘агульны вонкавы выгляд, вобраз’.

На аснове метафарычнага пераносу асноўнай семантыкі *лік* 2 ‘твар’ ці ў дыхранічнай перспектыве – кантынуальна ад значэнняў ст.-беларус. *лице* ‘пярэдня, вонкавая, верхняя частка чаго-небудзь’ (пар. [7]) – фарміруецца гнездавая падтрымка значэння назоўніка *налічнік* ‘тое, што і ліштва’. Той жа семантычны шлях злучае з вяршыняй гнязда дзеяслоў *абліцаваць* і яго вытворныя.

Прыкметны семантычна дзеяслоў *абязлічыць* ‘пазбавіць асабістай адказнасці’ і вытворныя ад яго. Словаўтваральныя магчымасці беларускай мовы дазваляюць атрымаць дадзеную адзінку на аснове прыметніка *бязлікі*. Аднак семантычна гаворка ідзе пра семантычнае запазычанне (у супрацьпастаўленне значэнню ‘зробіць бязлікім’, якое магчыма было б чакаць на беларускай глебе). У ім праяўляюцца значэнні руск. *лицо* ‘асоба’ ці *личный* ‘асабісты’.

Дзеяслоў *лічыць* у сучаснай беларускай мове мае вялікі семантычны і дэрывацыйны патэнцыял, яго словаўтваральнае гняздо, паводле ТСБМ, налічвае 153 адзінкі. Сярод значэнняў гэтай лексемы магчыма вылучыць дзве групы: колькасныя і ментальныя значэнні. Абедзве досыць сінкрэтычна рэалізаваныя ў вытворных.

Характэрным для большасці рэгулярных прэфіксальных дэрыватаў з’яўляецца аднесенасць да семантычнага ядра ментальнага кампанента значэння, колькасны ж выступае як акалічнасць дзеяння (‘выконваць дзеянне **пры лічэнні, лічачы**’): *аблічыць* ‘ашукаць пры падліку’, *адлічыць* ‘налічыўшы, аддзяліць пэўную суму’, *далічыць* ‘лічачы, знайсці, выявіць’ і г.д. Дзеясловы *злічыць* і *падлічыць* рэалізуюць выключна колькасную семантыку, прычым першы – без семантычных зрухаў. Асноўная ментальная семантыка гэтай групы вытворных – ‘прымаць да ўвагі’, ‘рабіць заключэнні, прызнаваць’. Многія з гэтых вытворных і іх дэрываты выкарыстоўваюцца ў эканомічнай тэрміналогіі (напр., *адлічыць, вылічыць, бухгалтарскі ўлік*). Прыкладам метафарычнага пераносу з’яўляецца *разлічыцца* ‘адпомсціць, расплаціцца’. Менш стандартныя выпадкі рэгулярнага аддзеяслоўнага словаўтварэння кшталту калькі *залік* ‘від праверачных іспытаў’ (замест ‘уклучэнне ў пэўны шэраг’) – хутчэй выключэнні.

Суадносны з вяршынным дзеясловам назоўнік *лік* I у колькасным значэнні. Сярод яго вытворных – матэматычны тэрмін *лічнік* ‘лік простага дроби, які стаіць над рысай’, складаныя прыметнікі *малалікі* ‘малаколькасны, які складаецца з малой колькасці’, *шматлікі* ‘які складаецца з вялікай колькасці’, ‘які праводзіцца з удзелам вялікай колькасці’ і з пэўнай умоўнасцю *мнгалікі*. Што датычыць значэння *лік* ‘склад, шэраг’, дыяхранічна вытворнага ад **likъ* III ‘лікаванне, танец’ (этымалагічна не тоеснага, аманімічнага **likъ* I ‘твар’ і **likъ* II ‘колькасць’), то ў сучаснай мове яно ўспрымаецца як лексіка-семантычны варыянт менавіта *лік* I.

Да базавых вытворных дзеяслова *лічыць* адносяцца і назоўнік *лічба* ‘знак для абазначэння ліку’, а таксама яго вытворныя, у тым ліку лінгвістычны тэрмін *лічэбнік* ‘часціна мовы, якая абазначае колькасць або парадак прадметаў пры іх лічэнні’ (падобная анамасіялагічная аснова для назвы гэтай часціны мовы назіраецца і ў іншых мовах: рус. *числительное*, чэш. *číslovka*, англ. *numeral*) і выдавецкі тэрмін *калонлічба* ‘лічба, якой нумаруецца старонка кнігі, часопіса’ (калька з ням. *Kolumnenziffer*). Назоўнікі *лічыльнік* ‘апарат для аўтаматычнага ўліку, падліку’ і *лічыльнікі* ‘прылада ў выглядзе чатырохвугольнай рамы з нанізанымі на папярочныя металічныя пруткі рухомымі костачкамі’ словаўтваральна аманімічныя, аднак у аснову першага пакладзена значэнне ‘вызначаць колькасць’, другога – ‘прымаць у разлік пры вылічэнні’. Перадумовай адсутнасці пераламлення ў непасрэдна вытворных ад дзеяслова *лічыць* назоўніках значэнняў ‘расцэньваць, успрымаць якім-н. чынам, меркаваць, прытрымлівацца думкі’ можа быць наяўнасць значнай колькасці субстантыўнай лексікі з падобнымі ментальнымі значэннямі і, адпаведна, незапатрабаванасць у такой намінацыі.

Значэнне назоўніка *лічылка* ‘вершык з лічэннем у дзіцячай гульні’ змяшчае метанімічны пераход ад *лічыць* ‘назваць лікі’ паводле сумежнасці з гульнямі, у якіх гэтае называнне адбываецца. З другога боку, гэта, верагодна, калька (руск. *считалка*). Адсюль узнікае значэнне *лічыцца* ‘размяркоўваць ролі ў гульні’.

Да шэрагу агульнаславянскіх значэнняў праслав. **lik-*, якія захавала беларуская мова, адносяцца такія, як ‘знешні выгляд’, ‘твар’, ‘састаў, склад’, ‘выказванне радасці’. Яны падтрымліваюцца ў тым ліку праз наяўнасць кампанентаў дадзенай семантыкі не толькі ў базавых адзінках, але і ў дэрыватах, а таксама праз суіснаванне са стыхій рускай мовы, у якой названыя значэнні атрымалі большае развіццё і ўкараненне. Праз значны семантычны зрух (узнікненне і развіццё колькаснай семантыкі, якая пасунула на перыферыю архаічных значэнні) у дадзеным гнязде ўзнікае значэнне меркавання, ментальнай дзейнасці ўвогуле. Праслав. **lik-* у беларускай мове пачынае абслугоўваць сферу матэматычнай і вылічальнай тэрміналогіі, прафесійных эканамічных зносін, а таксама двума найменнямі – лінгвістычную тэрміналогію.

У сучаснай чэшскай мове базавыя лексемы *líc (líce)*, *líčit (líčit se)* і адпаведныя словаўтваральныя гнёзды не ўспрымаюцца як вытворна звязаныя. Акрамя іх да праслав. **lik-* узыходзяць дэрывацыйна (часткова і семантычна) ізаляваныя лексемы *licoměrný* ‘крывадушны’, *licousy* ‘бакенбарды, валасы барады на шчоках’, *obličej* ‘твар’. Вытворныя ад праслав. **likъ (*lice)* таксама *sličný* ‘прыгожы’, *rozličný* ‘адрозны’ (метафара ‘які мае розныя твары’). З *rozličný* звязаная лексема *rozlika* ‘адрозненне’, якая разам з *odlika* ‘копія, імітацыя’ адметныя тым, што толькі ў іх у цэлым чэшскім дэрывацыйным гнязде праяўляецца непалаталізаваная гістарычная аснова. Адцягненая абстрактная семантыка *rozličný* абумовіла ўзнікненне складаных прыметнікаў са значэннем ‘якому ўласцівыя розныя тыпы з’явы, названай матывуючым назоўнікам’ (*rozličnobarevný*).

Сучасная чэшская мова мае дзве базавыя субстантыўныя адзінкі гнязда праслав. **lik-*: *líc (líce)* ж. р. ‘шчака’ і *líc* м. р. ‘пярэдні, вонкавы бок; звод аркі’. У вытворных знаходзяць сваё семантычнае пераламленне абодва базавыя лексіка-семантычныя варыянты, якія ўмоўна магчыма назваць анатамічным і тэхнічным (магчыма назіраць і тэрміналагізацыю дадзеных полюсаў у выразах анат. *liční kost* ‘скулавая костка’ і будаўн. *lícová cihla* ‘фасадная цэгла’, *lícovka* ‘т.с.’).

Сярод дэрыватаў, вытворных ад анатамічнага значэння, найбольшай групай з’яўляюцца складаныя прыметнікі. Большасць з іх мае агульнае значэнне ‘той, чый твар (шчокі) маюць прыметы, названыя матывуючым прыметнікам’ ці метанімічнае ‘той, які вызначаецца якасцю, названай матывуючым прыметнікам’ (*snivolíci, stříbroolíci, zelenolíci*).

Адметным з’яўляецца наяўнасць у памяншальна-ласкальнага *líčko* значэння ‘прыгожая стужка для бялізны’. Тут, з аднаго боку, праяўляецца сема ‘прыгожы’, характэрная для праслав. **ličiti I* ‘упрыгожваць’, а таксама для шэрагу аднакарэнных слоў (*liční, neličný, líčidlo, sličný*; пар. беларус. дыял. *лічыць* ‘пасаваць, быць да твару’ [8]), а з другога – семантычны кампанент ‘(пярэдні) бок’. «Эстэтычная» сема праяўленая і ў прыметніку *liční* ‘прыгожы, з прыгожым тварам’.

Спецыфічнай групай вытворных ад *líc* (*lice*) анатамічнага з’яўляюцца дзеяслоў *lícit* ‘цэліць, прыкладваючы стрэльбу да шчакі’ і вытворныя ад яго, якія выкарыстоўваюцца ў паляўнічай і вайскавай тэрміналогіі. Назоўнік *lícnice* ‘прыцэл, мушка’ рэалізуе і больш шырокую семантыку ‘паверхня прадметаў, якая прыкладаецца да шчок ці скул’.

Ад *líc* ‘пярэдні, вонкавы бок’ вытворныя прыметнікі *jedno-*, *dvoj-*, *oboulícní* са значэннем ‘які магчыма выкарыстаць з аднаго (двух, абодвух) бакоў’. Тут назіраецца метанімічны перанос ‘пярэдні бок’ → ‘бок, які прыдатны для выкарыстання’.

Лексема *líc* матывуе суадносна дзеяслоў *lícovat* тэхн. ‘дакладна апрацоўваць сутычныя паверхні частак механізму’, ‘пасаваць да сябе (аб частках чаго-н.)’, архіт. ‘быць на адным узроўні’. Першыя два значэнні непасрэдна вытворныя ад ‘пярэдні, вонкавы бок’, трэцяе ж магчыма разумець як ‘утвараць адну паверхню (бок)’. Назоўнік *lícovní* мае тэхнічнае значэнне ‘дазволеныя вытворчыя недакладнасці’, што звязана з *lícovat* ‘дакладна апрацоўваць сутычныя паверхні частак механізму’, ‘пасаваць (аб частках чаго-н.)’. Наяўнасць прасторавага кампанента семантыкі *líc* ‘пярэдні бок’ абумоўлівае ўзнікненне на яго аснове прыслоўя са значэннем месца *nalíc* ‘пярэднім бокам’.

Магчыма канстатаваць адрознасць і малое семантычнае ўзаемадзеянне гнёздаў *líc* (*lice*) ‘шчака’ і *líc* ‘пярэдні бок’ пры значным разгалінаванні кожнага з іх. Гэтая адрознасць адзначаецца і ў выкарыстанні розных сродкаў для выразу аднаго словаўтваральнага значэння: *lícni*, *lícit*, (*bledo*)*lící* ад *líc(e)* анатамічнага і *lícovú*, *lícovat*, (*obou*)*lícni* ад *líc* тэхнічнага. Для анатамічнага значэння выкарыстоўваюцца адносна больш архаічныя, менш прадуктыўныя мадэлі словаўтварэння. Гэта сведчыць пра большую архаічнасць дадзенага значэння ў параўнанні з тэхнічным, якое выкарыстоўвае больш адкрытыя і прадуктыўныя сродкі (суфіксы *-ovat*, *-ovú*, *-ní* часцей удзельнічаюць у засваенні запазычанняў).

Гняздо з вяршыняй *lícit* у SSJČ налічвае 30 адзінак. У сённяшняй чэшскай мове гэты дзеяслоў мае чатыры асноўныя значэнні: ‘красамоўна і/ці эмацыйна апісваць, расказваць’, ‘маляваць твар касметыкай’, ‘прыкідвацца’ і таксама рэгіянальнае мараўскае ‘бяліць, пакрываць вапнай’. Усе яны рэалізаваныя ў дэрыватах, прычым два першыя выразна больш прадуктыўныя.

Як і ў гняздзе беларус. *лічыць*, пры дэрывацыі ад *lícit* назіраецца вялікая прадуктыўнасць і рэгулярнасць прэфіксальнага словаўтварэння дзеясловаў тыпу *do-lícit*, прычым значна большая ад дзеяслова з канкрэтным значэннем ‘маляваць твар’, ‘бяліць, пакрываць вапнай’. Са значэннем ‘апісваць, расказваць’ выкарыстоўваюцца толькі дзве прыстаўкі (*do-* і *vy-*), прычым адна з іх (*vy-*) служыць для ўтварэння пары па трыванні, а ў вытворных лексемах з другой, акрамя ўласна словаўтваральнага значэння, праяўляецца менш тыповае ‘пацвердзіць, даказаць, здзейсніць на практыцы (прыкладам)’. Тут праяўляецца яшчэ праславянская семантыка ‘агалашаць, прыводзіць довады’ (пазней – ‘праводзіць судовы разбор’), уласцівая таксама назоўнікам *lícení* ‘судовы разбор’ і *přelícení* ‘т.с.’. Дэрываты са значэннем ‘маляваць

твар’ паслядоўна рэалізуюць семантычны патэнцыял прэфіксаў (*dolícit* ‘дамаляваць да канца’, *odlícit* ‘зняць касметыку, грыв’ і г.д.). Развіццё значэння ‘бяліць, пакрываць вапнай’ у дэрыватах не назіраецца.

Ніжэйшае становішча ў семантычнай іерархіі займае значэнне ‘прыкідвацца’. Яно рэалізавана толькі ў двух прыметніках: *ličený* ‘несапраўдны, няшчыры’ і *neličený* ‘сапраўдны, шчыры’.

Такім чынам, для чэшскай мовы характэрна захаванне і паступовае развіццё менавіта агульнаславянскай семантыкі гнязда **lik-*. На сённяшні дзень дэрываты разгледжанага гнязда дастаткова падрабязна пакрываюць семантычнае поле, прадвызначанае зыходнай семантыкай: сфера анатамічных значэнняў і непасрэдна вытворных, а таксама сфера падабенства, надання выгляду. У чэшскай мове не атрымала развіцця семантыка праслав. **likъ* III ‘лікаванне, хор’. Праз шлях паступовай метанімізацыі значэнні, вытворныя ад ‘твар’, ‘шчака’, распаўсюджваюцца на тэрміналагічныя галіны будаўніцтва, паляўнічай і вайскавай справы. Дзеяслоўная семантыка ў межах аналізуемага гнязда мае тэндэнцыю да метафарычнай кансалідацыі: збліжэння дзвюх ліній семантычнага развіцця, абазначаных у дапісьмовы перыяд існавання славянскіх моў: ‘фармаваць’ і ‘агалашаць’ у значэнні ‘красамоўна апісваць’.

Вытворныя праславянскага кораня **lik-* уваходзяць у актыўны слоўніковы склад носбітаў абедзвюх разгледжаных славянскіх моў і засвойваюць новыя семантычныя палі, у тым ліку тэрміналогію розных галін. Пры гэтым разгледжаныя аднакарэнныя этымолага-дэрывацыйныя гнёзды паказваюць два прынцыпова розныя шляхі развіцця яго семантычнага патэнцыялу ад першапачатковага лексіка-семантычнага сінкрэтызму да акрэсленых іерархічных структур значэнняў і дэрыватаў. Беларускі матэрыял прадстаўляе семантычна інавацыйную структуру з захаваннем паасобных зыходных значэнняў; дэрываты згаданага гнязда ў беларускай мове маюць выразна абстрактную семантыку, у прыватнасці значэнні колькасці, падліку і інтэлектуальнай дзейнасці. На чэшскай жа глебе семантыка **lik-* атрымлівае развіццё праз паглыбленае засваенне і дэталізацыю зыходнай прасторы значэнняў, дзе тэндэнцыя да абстрагавання агульнаславянскай базы нязначная.

ЛІТАРАТУРА

1. Супрун, А. Е. Лексическая типология славянских языков / А. Е. Супрун. – Минск: БГУ, 1983. – 47 с.
2. Тихонов, А. Н. Лексические и словообразовательные гнезда как единицы сравнительного изучения восточнославянских языков / А. Н. Тихонов // Теоретические и методологические проблемы сопоставительного изучения славянских языков / РАН, Ин-т славяноведения и балканистики. – М., 1994. – С. 148–161.
3. Тихонов, А. Н. Роль гнезд однокоренных слов в системной организации русской лексики: Отраженная синонимия. Отраженная омонимия. Отражен-

- ная антонимия / А. Н. Тихонов, А. С. Пердаев. – Ташкент : ФАН, 1989. – 139 с.
4. Этимологический словарь славянских языков. Праславянский лексический фонд / под ред. О. Н. Трубачева. – М., 1988. – Вып. 15. – 244 с.
5. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / рэдкал.: А. Я. Баханькоў [і інш.]. – Мінск : Гал. рэд. Беларус. Сав. Энцыкл., 1977–1984. – 5 т.
6. Slovník spisovného jazyka českého // Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR. [Электронны рэсурс]. – 2011. – Рэжым доступу : <http://ssjc.ujc.cas.cz>. – Дата доступу : 25.01.2020.
7. Гістарычны слоўнік беларускай мовы / Акад. навук БССР, Ін-т мовазнаўства ; гал. рэд. А. І. Жураўскі. – Мінск : Навука і тэхніка, 1982–.
8. Шпакоўскі, І. С. 3 лексікі паўднёвай Піншчыны / І. С. Шпакоўскі // Народная лексіка / АН БССР, Ін-т мовазнаўства ; пад рэд. А. А. Крывіцкага, Ю. Ф. Мацкевіч. – Мінск : Навука і тэхніка, 1977. – С. 104–119.

Word-building families etymologically based on the Proto-Slavic radix **lik-* in modern Belarusian and Czech demonstrate two different ways of semantic potential development. Derivatives of proto-sl. **lik-* in Belarusian are gathered in three word-building families (*лікаваць, лічыць, лік 2*), where the original etymological meaning has been developing in innovative ways through the emergence of the semantics of *quantity* and *intellectual activity*; lexemes from these groups are part of modern Belarusian mathematical, economic and linguistic terminology. Parallel derivatives in Czech function mainly in two families (nominal *lice, lic* and verbal *ličit*), where the Proto-Slavic semantic area was extensively detailed and in particular spread in building, hunting and military terminology.

Поступила в редакцию 06.03.2020

А. Е. Крючкова

ПРЕЦЕДЕНТНЫЕ ФЕНОМЕНЫ В ЗАГОЛОВКАХ СТАТЕЙ БЕЛОРУССКИХ СРЕДСТВ МАССОВОЙ ИНФОРМАЦИИ

Автор анализирует особенности функционирования прецедентных имен (топонимов, имен литературных персонажей) и высказываний (с сохранением структуры или ее трансформацией) в заголовках статей белорусской прессы. В качестве примера также рассматривается процесс формирования прецедентности имени *Notre-Dame de Paris* ‘собор Парижской Богоматери’, использование которого на страницах белорусских газет после пожара в апреле 2019 г. связывается с обновленными образами.

Характерной особенностью языка современных белорусских средств массовой информации является высокая степень использования прецедентных феноменов, которые обыгрываются журналистами и выполняют не только информационную функцию, но и реализуют прагматические установки адресанта, оказывая на него определенное воздействие.

Исследование прецедентных феноменов представляется весьма важным, так как знание универсальных и национальных фактов является показателем принадлежности к актуальной эпохе и культуре страны. Прецедентные